

שלונסקי כעורך כתבי עת

א. ב. יפה

שלונסקי בשנות ה-20 – ציור של ציונה תגר

כתב העת הראשון שאברהם שלונסקי התכוון להוציא לאור – ושלא הופיע מעולם – אמור היה להיקרא "טרפים". על כך נודע לנו מתוך חליפת המכתבים שבין שלונסקי לבין יצחק למדן, מן השנים 1920-1921. שלונסקי היה אז בן 21, למדן במחצית השנה מבוגר ממנו. בין השניים נתקשרו קשרי ידידות קרובים ביותר, הן בשל מוצאם המשותף מחבל אוקראינה והן בזכות שאיפותיהם הספרותיות. שיריהם הופיעו לראשונה בדפוס באותה חוברת של "השילוח" (כרך ל"ה, חוב' ג'-ד', תרע"ט), אך פנים אל פנים הם נפגשו רק מאוחר יותר, כאשר למדן, שהיה חייל בצבא האדום, הגיע לייקטרינוסלב, עירו של שלונסקי. לארץ ישראל הם עלו, כל אחד בנפרד, בשנים 1920-1921. כאן נתרקמו ביניהם יחסי ריעות וקירבה שבנפש, שהחזיקו מעמד כששבע שנים, עד שנתגלו הברלי האופי והגישה שביניהם ודרכיהם נפרדו. בימי נעוריהם החליפו השניים ביניהם אגרות ארוכות נרגשות, וידידות; שלחו זה אל זה כתבי יד של שיריהם; חיפשו יחד אחר במות ספרותיות כדי לפרסם את דבריהם; חלמו על התלכדות של חבורת יוצרים צעירים, שיהיו מסוגלים לחדש את פני הספרות העברית הארץ ישראלית. דעתם על הספרות שנכתבה ונדפסה אז בארץ לא הייתה טובה ביותר: הם סברו שזוהי ספרות אידיאלית מדי, המתנהלת על מי מנוחות ואינה מבטאת כיאות את הזמן והמקום. הם שאפו לשינוי ערכים, ליצירה סוערת ונסערת, חדשנית בתוכנה ובצורתה, שתהיה הזלמת את המנטליות של הצעירים שנטשו הכל מאחוריהם ובאו לכאן לבנות חברה חדשה.

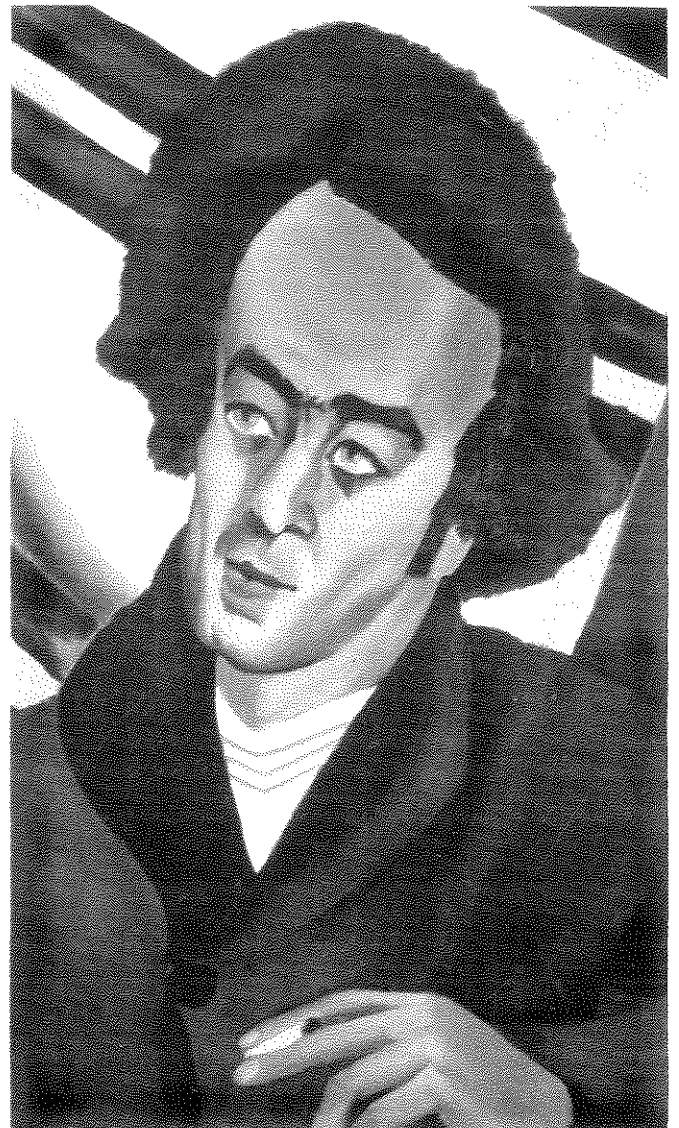
באגרותיהם מפרק זמן זה מורגשת בעיקר עקת הברידות העמוקה והחיפוש הנואש אחרי נפש קרובה.¹ שלונסקי, כאמור, הגה אז רעיון להוציא חוברת בשם "טרפים" – היה זה בשנת תרפ"ב – שבה יובאו דבריו ודברי חבריו הקרובים לו כדרכי מחשבתם והרגשתם, והוא פנה אל למדן בהצעה שישתף את עצמו ואת ידידו יצחק שווייגר בחוברת זו. למדן קיבל את הרעיון בהתלהבות וכתב בתשובתו הנרגשת:

ואני לפני איזה שבועות בשכבי על מיטתי בלילה ובחושבי על אותו "שם המפורש" אשר ייחרת על לוחות אותם הדפים אשר בהם נחביא לרצעים את ראשינו, ובשעה שִׁלְפְּנֵי רִיפְרוּ רק תמונות שלושננו: אתה, אני ושווייגר – אמרתי לנפשי: ויקרא שמו בינינו "שלושה". הנה שלוש נשמות חבוקות צער אחד. לעת עתה רק שלושה. אבל חבוקים, הדוקים היטב, היטב.

שלונסקי טיפח את קשרי הידידות עם למדן וראה בו שותף ראוי לאותה חבורה ספרותית, שהוא חלם על הקמתה:

אילו נודמנו כולנו, כל החבורה העתידה להוציא את הדבר אל הפועל, אילו נודמנו למקום אחד, לאטמוספירה אחת של עבודה זו, אטמוספירה של עבודה (כמובן, ספרותית בנידון דנן) והתרוממות הרוח הבאה מתוך עבודה ומעוררת לעבודה – כי אז, קָה, כי אז מובטחני, כי הצלחנו לעשות את אשר עלה בדעתנו – ולעשות באמת חג.

החבורה שעליה חלמו השניים לא קמה, לא נתלכדה. ה"טרפים" לא ראו אור. שלונסקי ולמדן נשארו בודדים במאבקת ובשאיפותיהם. נתמזל מזלם, והם נתקבלו בסבר פנים יפות על ידי יעקב רבינוביץ' ואשר ברש,

שערכו יחד את חוברות "הדים", שפתחו את שערי ביטאונם הקטן לפני המשוררים הצעירים וגילו אהדה לשאיפותיהם החדשניות, אם כי ניסו לַמְתֵן את העזותיהם. שלונסקי היה מלא התלהבות ואמונה, כשפרס בפני למדן את תכניו ותיאר את מהותה של הספרות העברית החדשה הצריכה להיווצר:

...דווקא משום שרוצים אנו משהו שיהיה יָזוּ, פליטה במישור — במישור הזה, דווקא משום שאנו רוצים לקרש חג בספרות העברית... דווקא משום החגיגות שכדבר, חגיגות מפני שנקוטונו כבר, קצנו בחוללי-חוליה של הספרות העברית של האינא, חגיגות הודות לכוח העלומים שכנו המורד, כן, כן, מורד בישן הקופא ומתאבן — דווקא משום חגיגות זו זקוקים אנו לאוחה אַתְערוחה, אותה התרוממות הרוח שתקפתני...

מסיבות שונות, שלא כאן המקום לפרטן, לא יצאה אל הפועל שוחפות זו שעליה חלמו השניים בראשית דרכם, ובסוף שנות העשרים פנו איש איש לדרכו.

שלונסקי הוזמן על ידי בול כצנלסון להצטרף למערכת "דבר", בשנת הקמתו של העתון היומי של הסדרות העובדים, תרפ"ה (1925). שם עסק בעיקר בעבודות תרגום ועריכה לשונית. זמן מה עזר לברל בעריכת המוסף הספרותי, אך במה זו לא היתה לרוחו, ולאחר שנקלע לכמה פולמוסים והתנצחויות עם העורך הראשי נאלץ לפרוש מ"דבר" בתום

שנת עבודה אחת. בשנת תרפ"ח נחקבל לעבודה במערכת "הארץ", וגם בעתון זה השתתף בעריכת המוסף הספרותי. אך למרות העובדה שב"הארץ" הירבה לפרסם מדבריו בשיר ובפרוזה, לא זכה למעמד של עורך המעצב את המדור הספרותי, והיה בעיקרו של דבר מביא לבית הדפוס את הסופרים שנמנו עם משתתפיו הקבועים של העתון. על כן נרכזו דבריו בעיקר בביטאונים, שבהם היתה לו השפעה מכרעת הן בעיצוב מדיניותם והן בדרכי עריכתם הספרותית: "כתובים", "טורים", "הדפים לספרות" של שבועון "השומר הצעיר", "דף לספרות" של "משמר", השבועון "עיתים" והרבעון "אורלוגין".

מאבקו של "כתובים"

"כתובים", "ביטאון הסופרים והספרות העברית בארץ-ישראל", החל להופיע ביולי 1926 ככתב עת של אגודת הסופרים, בעריכת אליעזר שטיינמן. שלונסקי, שהיה מן הסופרים הפעילים ביותר במערכת "כתובים" כמעט מראשיתו של השבועון, נתמנה כעורך שני, שווה במעלה עם שטיינמן, ב-1930. השניים, שִׁבְשָׁנִים הראשונות שררו ביניהם יחסי הבנה ושותפות מלאה, נווטו את השבועון לכיוון שלא נראה לקברניטי האגודה והפכוהו אט-אט לביטאון חבורת סופרים נון-קונפורמיסטיה. לאחר כמה פרשיות ותקריות שהסעירו את הרוחות,

"כתובים" בעריכתם המשותפת של שטיינמן ושלונסקי

Table with 4 columns: Name, Address, Phone, and other details. Includes names like א. שטיינמן, א. שלונסקי, and addresses in Tel Aviv.

כתובים

שנה הברשת

כ"ז (ר"ח)

שבועון בתחילת סופרים עברים תל אביב, שירות הדפוס "הארץ", ת.ד. 238, Keubim, Tel Aviv, P.O.B. 238

TEL-AVIV, 21 MAY 1931

מחיר הנלווין — 10 מאי, בתר"א — 6 סנט

תל אביב, ה' סיון תרצ"א

נהג אלתרמן

יחד

(מפורסם עברית)

השד סער... כפלי עור, גוף סקוף... תפסין עבים שקפידו כי יצטרפו בולקבו... עתה בעולם עקרו השדר... ענה נהגה תרשיף עליהם... רוב אל עמם משעלילים... האשיר טרם תרשינו לה... ערשינו ראה לקום ספר... על טייקום תקוללתה... מהתאחד נעלל קו... אורר נגרי אצל ענה... אדם עשר הנהלה

לשיר נכח ארון נחלה... ואם נענה ואם בלה... קרי טלמם עדים קיום... ביני כפין אלקלה... לקי עשר תקשרי בכנס... קדים פתו על חובי... קדי קרין עשר רביה... נאה הו קאה תקוללתה... אפרתי קום על הנבל... קשיל קתיה נאורי... קשרי קשה ברמלהו... קור עור קום ספרי... על חסמנו חקודו... קדי קתיה קשה ענה... קאל קאר עור ענה... קתה עקתיה קר... קשטימיו קלישי

שתינות הפרזה יותר, ובמהרהקותו במיכל סן ה-מקורות" היה צפון העתיד והרו גם ספרותנו החרטה נולדה דווקא מתוך התנגשות עם ספרותות זרות ורעיונות זרים. בעין אות וסימן לאותה "הטובה" אפשר לראות גם בעבודתו שבזמן האחרון התחילו להפש את מקור הלידול במחשבה ובלשון אצל הרוז הגדל בארץ. במהרהקות מקורות ספרותנו העתיקים, וגם המסור "עונג' שבת" ברין, כנראה, להתשכ לאחד מסימני ה-הטובה, כי מסופקני פארי אם באחת הסמטות של "עונג' שבת" תבע הרצאה על ספרות כללית או נושא בלתי ימורי אחר, כלומר: השבת חתמן שוב לדבר "שכלו קודש, אכנסו במדת" מה נבונת ריאקציה זו, כי אין ספק: מספרות מספרותנו משנים האחרונות, שאינה מתרוממת מעל לאגור הפובליציסטי והמולטי-הויסיומי, ומעל לספור הטוב — אין במותם לפרנס קהל קוראים ולא יסלא אם מתוך בקשה, הוכן כפין יותר נמשלו גם לספרותנו הישנה, ומצפים להבנות סמנת. אלא ספק הוא אם יש לחלק גדול ממקורותינו העתיקים-מלבד התנ"ך — ביחוד בצורתם המקורית, כדי

המעשים שבה יצירתם מתלקח ומתעלה במלע ותאם תורה כתובים או רק תורת קודאים) וסת גוסלין כאן ואין הוא עסקו של כלל העם, ומכלל זה אין להציא גם את בעל החשכלה הנתונה, סברסו התקניותו הוא במקצועות אחרים את דרישה כלל העם לא שפעת הוצאת "עיתונות" למסלו זאינה יכולה לסקי והתובאה: בה בטעה הספרי החסידות של בור מתפסים ונצנים לאם לאם ספריים היתרות הגרמנית, אין ידועת התמידות בין חניני הספרות העברית מתרוממת מעל ליוצרת האגדות והדמיות בודדים העלויים ספריו האפורה המתחפז עדיין באיור, מכתבו טרין בריוצסקי ואחרים, ואפילו באותם המקרים הבלתי מכחישים שידועת החסידות היתה יותר מבוססת: נהמכה לדבר ספרות שאינו במטרף לתענוך עולם איזה שהוא בדרך כלל קשה היה להוציא מתוך מלבי בריוצסקי, ציפילו או פקין תמונה ברורה מהספת עולמה של החסידות ומבד את הם לא גמנו את החסידות עצמה — גם יצירתו — הבעיטי המני או רבי נתמן מברצלנה — לא אגודים אם אומנו בעים לא היו כאשירי בעלי רצון יסודי בהתנתו בל אוקו היתה דמותם בלתי מטיבה, נחות, פולט חית מדומים של רב ושמואל או רב פאז ורב ששת, ואילו בבור נתן את החסידות עצמה ועם זה גם את פרושה ואת נפוחה, וזוהא השכסירה קרבת איינו וחבל אם הספור העברי לא יתן גם לתקול תעברי את Kabbalah קשטו זאילו גם את תעצות חסידות תמבלת בעברית — כי לספרות ארמית, און אנו צורכים זאין אנו רוצים בה — אלא אפילו יחיה לראשונה

העולם בת הזמן והתעצמה מידת המעורבות החברתית והפוליטית שלונסקי עצמו נתן ל"טורים" ממטב תנוכתו בשירי ובפרוזה, מקור ותרגום. פרט לשיריו החדשים ולמאמריו הגדולים, הוא עשה הרבה "עבודה שחורה", כתב פזמונים והכין פפראות, התפלמס וכתב ביקורות, ניסח מודעות בחרוזים וקיים את המדור "שער המקרא", כשהוא חותם בשמו המלא או באתר מעשרת הפסיכודונים שלו. הנושאים הפוליטיים החלו חודרים יותר ויותר לתוך השבועון, אם כי נשמר תמיד צביונו ככתב עת תרבותי-ספרותי. במלחמתו הספרותית תבע שלונסקי במפגיע התבדלות, הגדרה ברורה, סלידה מפני הסתמיות. הוא פרסם כמה מאמרים פרוגרמטיים חשובים לביסוס זכות קיומה של השירה המודרניסטית העברית ונלחם בשירה הפשטנית, נמוכת הקומה וההשגה, המתמיימת "לתת בטוי להווי" באמצעה הדלים והשיגריים. לדעתו חייבת השירה העברית החדשה לשקף את הזמן, ודבר זה לא יושג אם היא תדבק בצורות הישנות הרגועות והאידיוליות. הוא כתב:

...אדם הופך את חייו הפיכה מעיקרה, משבר את הרגליו, את מורשת עברו: לא אבא-אמא, לא תלית-תהפילין לא יחסייושן בינו לבינה, לא כלום כמעט ממערכת המושגים לשעבר — וביטוי לעצמו הוא מבקש על-פי הסדנה הישנה דווקא?¹

ובמקום אחר:

הרי המהפכה הניקית הזאת, אשר התחוללה בכברת ארץ קטנה זו, היא ביסוד הגבהות והפליאה, בשורשי השורשים של הפרט והכלל הישראלי, ועל כן לא יאה ולא הוגן לתת לה מלבושים של דלות פשטנית... הרי העניינים הרבה יותר מסובכים ונוגעים עד נבול, ועל כן גם ביטויים יכול להיות רק ביסוד הגבהות (וזהו בעצם אקלימה היחיד של כל שירה)...²

הוא דחה מכל וכל את רעיון "ההזמנה הסוציאלית" ואת הגשמתה של השיטה הזאת כאמצעים ארגוניים בברית המועצות, בהאמינו רק בהזמנה מבפנים" וביצירה השירית הנובעת ממעמקי הווייתו של המשורר, ללא כל ניסיון של כפייה או השפעה מבחוץ. והרי "הזמנה סוציאלית" רוחה לא רק ברוסיה הסובייטית, אלא גם בחלק מן הספרות והעתונות הפועלית הארץ ישראלית:

הנה זה שנים על שנים, שהפייטן העברי נתבע למלא אחרי הזמנה לאומית וסוציאלית: "שירה לנו משירי ציון! חרוז נא חרוזך על צווארי הגמל, על מלכות בית דוד או על פרה הנחלבת בגלבווע". ולהזמנה הזאת מצורפים גם תנאים מסויימים: שירה נא בפשטות, בשם ומלכות, באיתגליא, ולא ברמזי אמנות תלושה! אין אנו רוצים סמלים והגבהה, — רוצים אנו כרחל בתך הקטנה. רק במפורש ובמופשט בתכלית הפירוש והפשטות:

ובעלי התביעה הזאת ("אנשי היקמץ-אלף-א' באמנות") "לא יבינו, שרק בדרך של 'שנים עשר' אפשר לשיר מהפכה, ורק בדרך של 'אופרה בגרוש' אפשר להטיח זעקת מחאה אמנותית על כיעור ועוול בעולם. כי ההזמנה הסוציאלית פירושה אחד הוא: הוכח נא, האמן, כי האדם אינו קטן כל כך, כי אלוהים לא עשה אותו ישר ופשטני! אל תתפור את המגבעת הרוחנית לפי ראש המזמין אלא לפי ראש מאווייך!"³

משכה אגודת הסופרים את ידיה מן השבועון שנהפך לביטאון "חבורת כתובים", ויסדה לעצמה ביטאון אחר, השבועון "מאזניים".

מסביב ל"כתובים" התרכזה חבורת סופרים צעירים, שרובם עתידים היו לתפוס מקום נכבד ביצירת הספרות העברית בת זמננו — יעקב הורוביץ, יצחק נורמן, מ. אבי שאול, ישראל זמורה, ובשלב מאוחר מאוחר יותר נתן אלתרמן, לאה גולדברג, רפאל אליעז, אלכסנדר פן, עזרא זוסמן, אברהם חלפי ועוד. העורכים לא גרסו קיום יחד בשלום, תוך פשרות וויתורים, עם סופרי הדור הקודם, בעלי המנטליות השונה ודרכי הביטוי המסורתיות. הם שאפו להפוך את "כתובים" לסדנה ליצירת הספרות העברית האחרת, ולא חששו מפני ההתנצחויות והמלחמות הבלתי נמנעות. שלונסקי התבטא בגלוי ובחריפות, בעניין זה, באחת השיחות שהתקיימו באגודת הסופרים על חבורת "כתובים":

...יש רק דרך אחת: לעשות את ה"כתובים" לשדה-קטל. יבואו מחנה מול מחנה ויערכו קרב. אם, אמנם, יש אילו פרובלימות המדריכות את מנוחתנו, יעלו נא על במת ה"כתובים" למלחמת מצווה. והרוצה דבר מה, הוא התקיף. וכך יובלט הכיוון האידיאלי — מתוך יחס הכוחות, ולא מתוך כפייה. אני חושב את השנה הזאת, למן ועידת הריאורגניזאציה, שהיתה כפורים, ועד הוועידה הבאה עלינו, לשנה הקשה, למין ערב קרב. עם הוועידה הבאה צריך שיחבלטו הקיבוצים, ושם ישאף כל אחד מהם לכבוש, כמו בכל הסתדרות. אז ילחמו באמת על הכיוון האידיאלי, שיתלכך ויצטרף מתוך התנגחות תלמידי חכמים בהלכה, ולא מתוך דקדוקי עניות.⁴

כאמור, לא הסתיר שלונסקי את כוונותיו. מגמת פניו היתה המלחמה הספרותית. ובשעה שרסן השלטון היה בידיה הוא לא היסס להגשים את אשר הצהיר. הוא פתח במאבק נגד הצורות המיושנות, האפיגוניות, של השירה והפרוזה העברית, הנשענת על יסודות הספרות העברית הגלויות; הוא קידש מלחמה על טיפוח רעיון הכינוס, שבא על חשבון התמיכה והעידוד של הספרות העברית החיה, הנוצרת בארץ; הוא יצא חוצץ נגד שיעבוד השירה למגמות חברתיות-לאומיות והחנקת היצירה האינדיווידואליסטית; הוא נאבק נגד המגמה לתת לספרות יידיש מעמד שווה ולבטל את הפרימאט של העברית. ואלה רק מקצתן של המערכות שניהלו עורכי "כתובים" מעל דפי שבוענם כחמש שנים, עד שחל הפילוג בתוך החבורה, ודרכיהם של שטיינמן ושלונסקי נפרדו. לאחר הפילוג (1932) המשיך שטיינמן לערוך יחיד את ה"כתובים", עם סופרים אחרים מן החבורה שנתרו עמו, עד 1933. בשנה זו שבק הביטאון חיים. חבורת "יחידו", שהתלקטה סביב שלונסקי (יעקב הורוביץ, יצחק נורמן, ישראל זמורה, שאליהם ניתוספו אלתרמן, לאה גולדברג, אליעז, חלפי, א. ד. שפיר, י. כרמל, י. סערני ומגשה לוי), הקימו את במתם החדשה, "טורים" בקיץ 1933.

"טורים" — פרק א'

בהשוואה ל"כתובים" היה "טורים" כתב עת שונה במהותו. מספר העמודים גדל, נקבעה פרופורציה נאותה יותר בין "היצר הקטרוקטיווי והקונסטרוקטיווי", הביקורת עסקה פחות בתקיפת הספרות הגרועה והקלוקלת והתרכזה בטיפוח הערכים החיוביים, נקדעו אשנבים לספרות

10

מאי

דמי התחיימה
לשנה:
בא"י 500 מא"י
בחו"ל 4 דולרים
מחיר
המורעות:
6 לא"י העמוד

טוררים

שבועון של חבורת סופרים יחידים

המערכת:
ח.ד. 310
תל-אביב
הנהלה:
אחד-העם 13
ח.ד. 407

Turim, Weekly, P.O.B. 310. Tel-Aviv, 3 October 1933

קשר מס' 5, מאי 1989

מאת א. שלונסקי

נא חרוניך על צוארי הגמל, על מלכות בית דוד או על הפרה הנחלבת בגלבוך, ולהזמנה הנאות מצורפים גם תנאים מסוימים: שירה נא בפשטות. בשם ומלכות, באיתגליא, ולא ברמזי אמנות תלושה! אין אנו רוצים סמלים והגבהה - רוצים אנו ברחל בתך הקטנה. רק במפורש ובמפורש בתכלית הפירוש והפשטות. וכשאתה טוען: הרי המהפכה הנסית

על הגיון פשטני זה של ארבע פעולות החשבון. את חידות האמנות והיותה יש לפענח, כנראה, על פי הנוסחאות של חכמת השעורים העליונה. ולא למחר בחתימת מאוננים. ואם כן, הרי גם ההזמנה הסוציאליטית אינה מושג מסוים, אלא - הכל לפי המזמין. אני איני מבין מה זה, מזמין קבוצתי, ובמדה שהוא קיים הרי הוא

עורף זו של הרבים (הרי מיליונים ולא יחידים מנוונים, חלוצים וכו' פונים עורף עכשווי) - היא סימן לאפסות האידיאה הקודמת (נאמר: הדימוקרטיה, הסוציאליסטית, הכינלאומית) - וכנגד זה: הנהיה ההמונית אחרי אידיאות הברבריות והריאקציניות היא סימן לגדלוחה של תנועה חדשה זו? הרי אם נשמור אמונים להגיון הזה של מעריצי, קול

פועתים בגליון זה מדור חדש: כוונתו מוסברת היטב גשות הטעות והפולמוס גם מן הצד, ואפילו כנגד. כי הם כסכונים - הם זקוקים באבן משחות. לא בכדי אומר הקדמון: מתנחלים בהלכה, לנגח יש ברשימה, מסחופים המכוון הוא, כנראה, להשוף

"טוררים" בתקופתו הראשונה

המשורר העברי ביקש לשמוע לפחות קול אחד, קול אנוש, שיזעק את האמת המרה, שיספר על החושך שנשתרר ברוסיה. והוא קיווה כי יהיה זה דווקא קולו של הסופר הרוסי, אשר "נתקדש מדורותיו כמוכיח, כשופט ותובע", שתמיד היה "מחרף עטו ונשפו למען צלם האלוקים שבאדם". אבל, לא זו בלבד ששום סופר רוסי לא הרים קול מחאה, אלא שאפילו לא נחבא, וכמעט כל אלה שתמול-שלושם היו משבחים ומפארים את הטבחנים היום, תקעו בחצוצרות כאשר הנדונים הלכו אל הגרדום. וכך הם איבדו "את הזכות להביט מישרים בעיני האדם ולבקש כי יאמין בהם ובדברם". ושלונסקי מסיים את רשימתו: "יחד עם עשרים ואחד הרוגי סטאלין נידון למוות עוד נאשם אחד - גור הרוח הרוסית, פאר הכבוד האנושי: הסופר הרוסי. - ההרוג העשירי ושניים."⁶

"הזמנה סוציאליטית" מבפנים

באוגוסט 1939 החל שלונסקי לערוך את "הדפים לספרות", שהופיעו כחוספת לשבועון "השומר הצעיר" אחת לשבועיים. היתה זו במה קטנה לדברי ספרות וביקורת ולוויכוחים ספרותיים, שרכשה לעצמה מתחילתה את התעניינותו של הציבור, השוחר ספרות מודרנית משובחת. בין המשתתפים בצד שלונסקי היו לאה גולדברג ומשה ליפשיץ, שבאו מ"טוררים" וכן סופרים מחברי הקיבוצים, ובראשם עזריאל אוקמני ודניאל בן נחום. הופיעו גם כמה שמות חדשים. המשוררים והמספרים הצעירים שהחלו דרכם בספרות כדפים אלה: אמיר גלבוך, עוזר רבין, בנימין גלאי, שלמה טנאי, משה שמיר.

מבין הדברים שפורסמו ב"דפים" אלה ייזכר בעיקר הוויכוח על הנושא "שירה ומלחמה" והדיון סביב חובותיו של המשורר בעת מלחמה,

למרות שהיה אחד השבועונים הספרותיים המשובחים ביותר בספרות העברית בזמנו, נאלץ גם "טוררים" להפסיק את הופעתו בתום שנתו הראשונה. גיליונו האחרון הופיע ב-5 בספטמבר 1934.

"טוררים" - פרק ב'

"טוררים" חידש את הופעתו כעבור שלוש שנים וחצי, ב-15 באפריל 1938, והופיע עד סוף מרס 1939.

בגילגולו החדש היה "טוררים" כתב עת הרבה יותר מעורב במאורעות הזמן. בטור הפובליציסטי של הגיליון הראשון, שנכתב בידי שלונסקי, ניתן ביטוי לתמורה שחלה במשך השנים שחלפו בינתיים. זו נתבטאה בראש וראשונה בהתקדרות שמי העולם, עם השתלטותו של היטלר ומשטר האימים הנאצי מחד גיסא, ומאידיך גיסא עם הידרדרות המצב הפנימי בברית המועצות, הגבלות חופש הפרט וחופש היצירה, חיסול הסטיות הפוליטיות האמיתיות והמדומות, תהליך שהגיע לשיאו במשפטי מוסקוה. שלונסקי פרסם כמה מאמרים יסודיים על מצבה של הספרות הסובייטית, אך כאן נזכיר רק רשימה אחת, שנכתבה תחת הרושם הקשה שהשאירו משפטי מוסקוה, שנסתיימו בהוצאתם להורג של 21 מוותיקי הבולשויקים, שנמצאו אשמים ב"בגידה". שם הרשימה "ההרוג העשירי ושניים":

המהפכה הרוסית, אשר רכבות קידשה באמונה ובמוות, נהפכה קרדום לערוץ בו. כי אוי לה, אם אמנם את נקמתה נוקם רבי-הטבחנים הגרוזי, ובמשך עשרים שנה היו שומרי ראש חברי בוגדים ונבלים, אשר נשאו את שמה לשווא; ואוי לה אם צדיקיה מאשריה האחרונים הוצאו להורג, והיא ניצבה עכשיו עשוקה ומחוללת מול תלנינם.

הלוגו של "עיתים"

כרכי "אורלוגין", שהופיעו בשנים 1950-1957. היה זה כתב עת מקיף, דוגמת הירחונים והרבעונים הרוסיים העבים, וכל כרך החזיק 330 עמוד ומעלה, עמודים גדולים וצפופים, ובהם אוצר בלום של שירים, סיפורים, מסות ומחקרים, שרובם מקור ומיעוטם תרגום.

"אורלוגין" לא דגל בעקרון "האמנות לשמה", "הספרות הצרופה". בהקפידו על הרמה האמנותית, על ליטוש הכלים והצורות, ביקש תמיד את המתח האידיאלי. וכך, בלי לוותר על שיעור הקומה האמנותי, בלי להקל במבחן ערכם הסגולי של דברי הספרות, העלה את בשורתה של הספרות העברית האחרת, זו שנושאת באחריות חברתית והמטפחת ערכים יהודיים ואנושיים שביסוד הקידמה. עם זאת לא נהפך "אורלוגין" לכמה כיתתית צדדית. הוא השכיל לשמור על ממדי המרחב והעומק והעפיל דווקא אל הבעיות הקרדינליות של ספרותנו. בצד ביקורת של רוויזיה פרוגרסיבית טופחה בו הספרות המקורית, במסגרות של חירות מרבית. ה"אקטואליות" נתבטאה בו לא על ידי איגוס היצירה, על ידי הכנסת כוונות בנות יומן לתוך השיר והסיפור, ואף לא על ידי תשלום מס שפתיים למגמות שכאופנה, אלא על ידי הכוונת המאמץ הפובליציסטי והעריכתי, נקיטת עמדה אמיצה במאמר בלבד; ואילו לגבי השירה והסיפור לא באו כל תביעות; היוצר נשאר בן חורין להיענות לצו מצפוננו, ורק אם המגמה חדרה למעמקי תודעתו, רק אם הרעידה את מיתרי לבו החבויים ביותר — זכאי היה להודק להם ביצירתו. בכך שימש "אורלוגין" המשך ישיר ל"כתובים" ו"טורים": הוא נאבק נגד כל התערבות חיצונית (אדמיניסטרטיבית) בעולמה הפנימי של היצירה, ושמר אמונים ל"הזמנה הסוציאלית" מבפנים. העקרון הראשון במעלה במפעלו של שלונסקי כעורך היה השמירה על חופש היצירה וההגנה עליו בעתות מצוקה, בכל מחיר.

מלאכת אדריכלות

כשאנו בוחנים את דרך העריכה של שלונסקי בכל כתיבי העת שערך בשנות חייו, הננו נוכחים לדעת שההגנה על השירה וחירותה היתה לו בבחינת מושכל ראשון. הוא היה תמיד עורך לוחם ומכוון, עורך שדאג לא רק להביא חומר קריאה משובח ומעניין בכמותו, אלא גם ובעיקר ביקש להשפיע על מהלכה של הספרות, על מעמדה ויוקרתה. עבודתו כעורך היתה תמיד מודרכת על ידי עקרונות מגמתיים מוגדרים. לא אחת הלעיג על אותם עורכים, שהיה מדמה אותם לדוורים, ובאחד ממכתביו ליעקב פיכמן כתב:

ויכוח שנטלו בו חלק לאה גולדברג, נתן אלתרמן, עזריאל שווארץ (אוכמני), יעקב עמית, רפאל עמית, אברהם חלפי ושלונסקי עצמו.

בקיץ 1943 נפסקה הופעתו של שבועון "השומר הצעיר" והחל להופיע העתון היומי "משמר", שה"דף לספרות" שלו היה ההמשך הטבעי של ה"דפים לספרות", תוך תמורות ושינויים המתחייבים מעצם מהותו של מוסף של עתון יומי. מכין המגמות העיקריות שהיו נר לדרכו של העורך, יש לציין בראש וראשונה את מידת פתיחותו לספרות הצעירה. רוב המשוררים, המספרים והמבקרים המשתייכים לדור הפלמ"ח פרסמו כאן את ביכורי כתיבתם. בשעה שבמות אחרות היו נעולות בפניהם, או לכל היותר היו מוכנות להקצות להם קרן זווית, פניה נידחת "בשולי הגיליון", נתן להם שלונסקי אשראי גדול, עורך ועורך והיה מביא דבריהם בראש הגיליון ללא הקפדה על "גינוני היררכיה" קטנוניים.

במגמה לקדם את התפתחות הפרוזה המקורית הנהיג שלונסקי ב"דף" שלו פרסום של סיפור חדש מדי שבוע. אם הגיע אליו סיפור מקורי — מה טוב, ואם לאו — היה טורח ומתרגם בעצמו, או מבקש מאחד הסופרים המקורבים לו לתרגם סיפור קצר מרוסית, מצרפתית או מאנגלית. וכך, מכוח ההרגל והקביעות, נוצר הסיפור העברי החדש, ונוהג זה שקבע העורך, סייע לא מעט להתפתחותם של המספרים שהיו אז כראשית דרכם.

הוא יישם את עקרון הפתיחות גם לגבי "דור האבות" וקירב לדף שלו כמה מטובי הסופרים העבריים הוותיקים, כגון יעקב פיכמן, יהודה קרני, אביגדור המאירי ואחרים. כן היתה אוזנו כרויה לרחשיים חדשים בספרות העולם, והוא הקדיש מקום נרחב לפרסום מאמרים ורשימות על הנעשה בספרויות העמים.

כימי מלחמת העולם השנייה ולאחריה דגל שלונסקי בעקרון שליחותה של הספרות. הוא לא תבע מן הסופר מעורבות פוליטית במישור הרגעי-הקוניונקטורלי, וכאשר הוא דיבר על התגייסותה של הספרות למשימות חברתיות ולאומיות, העלה את הדיון לרמה הגותית ומוסרית גבוהה.

יחד עם תביעתו מן הספרות שתהא מגויסת, הוא המשיך לדגול בעקרון "הזמנה הסוציאלית" מבפנים (ולא זו הכפויה מבחוץ), כי ידע שטיבה וערכה של היצירה מותנה במידת חירותה. לא זו בלבד ששום דבר לא נכתב בתחומו על פי "הזמנה סוציאלית", לא צונזר ולא תוקן על ידי קומיסרים פוליטיים, אלא שגם עקרונות הביקורת הפסכודר-מרקסיסטית שעשו שמות בספרויות מסוימות, לא יושמו מעולם על יצירות מתחום הספרות העברית בת הזמן, וזאת במידה רבה הודות לגדרים ולסייגים שהציב שלונסקי בעניין זה.

שמירה על חופש היצירה

השבועון "עיתים" שיצא לאור בשנים 1946-1948 היה ניסיון להרחיב את ה"דף לספרות" ולהפכו לכתב עת שיהיה המשך ל"טורים", אלא שנסיבות הזמן גרמו להפסקת הופעתו בתום שנתו השנייה, בלי שיתון לו להתגבש די הצורך. גולת הכותרת במפעלותיו של שלונסקי העורך הם 13

אודותינו

במה לדברי ספרות

בערינת א. שלונסקי

1

ספרית פועלים

האישיים, שהם הכרח, כמובן, גם בצוותא, גם במסיבה יחידויות! ואגב, מה רבותא היא בעריכת במה, שאין בה, בדרך כלל, אלא צירוף דברים ששלחו סופרים חשובים. הרי על ידי כך מצטמצם תפקידו של העורך במה שהמליצים שלנו בשעתם היו מכונים בשם המביא לבית הדפוס. האם לא אחד העיקרים הוא לחשוף כוחות, "להתקין סעודה" ולא להתפרנס מן המוכן?⁵

ובהמשך דבריו השווה שלונסקי במה ספרותית עם הצגת תיאטרון וטען, שגם כאן אין די בערכים נפרדים שהם משובחים, אלא נחוצה הרגשת האנסמבל, הלהקה, לשם השגת רושם הכוללות. "האם לא מסיבה עילאה היא גם במה ספרותית? האם לא כמחזה הוא, הזקוק לבימיו ולאחדות הכוונה והכוחות?"

אלה העקרונות שהיו נר לרגליו של שלונסקי בעריכת כמות ספרותיות. על כן הצליח להקים שבועונים ורבעונים מצויינים, גם כלי להזדקק לסופרים "בעלי שם". הרגשת ה"יחידויות" של "הלהקה" הוכיחה את עצמה כערך הרבה יותר חשוב לבניין במה ספרותית מאשר הפגנת ה"שמות". "כתובים", "טורים", אך גם ה"דף לספרות" ו"אורלוגין" נעשו בידי קבוצות סופרים קטנות. אבל הרושם שעשו על הקורא היה כאילו שימשו ביטאון למחנה רב ועצום. ורושם זה הושג בעיקר תודות לכשרון העריכה של שלונסקי.

איני חושב, כי העורך הוא איש עתי, מין פרונוקא, פאצ'טאליון בלעז, הנושא מכתבים ללא שום אחריות. איני שליח לדבר עברה ואף לא לדבר "מצווה", בשבתי על כסא העורך. איני המביא לבית הדפוס. ומשער אני, כי שום עורך לא יסכים להיות בבחינת תחנת מעבר סתם, שדרכה נוסע כתב היד מידי המחבר אל הכתור הזעזער...⁷

עבודת העריכה של שלונסקי היתה בראש וראשונה מלאכת אדריכלות. הוא בנה בקפדנות את הבמה שהיה עורכה, שיווה לה צביון מיוחד ודאג לצירופי הדברים ולהשתלבותם במסגרת החוברת או הגיליון. בעיניו, במה ספרותית צריכה להיות "סיכום איכותי של כוחות יצירה, ולא צירופם הכמותי בלבד". היו כמות שעם משתתפיהן נמנו טובי סופרי הדור, אבל הבמה לא היתה לביטאון ספרותי רציני משום שהצירוף האיכותי לא עלה יפה, משום שלא היתה בה רוח. בעניין זה כתב שלונסקי:

אכן, כנראה לא "בטיס הזהב" ולא חשבון החיבור האלמנטרי ולא שאר מומנטים חיצוניים מהווים כמות וקובעים את ערכן. יש עוד משהו והוא העיקר. היעדרו משודף את היכול הרב ביותר, ומציאותו מגדילה את היכול כמה שערים. שמא הוא כמין טל, שמא הוא זבל כימי? אך ברי, כי הוא העיקר! — ובכן, לא האישים הכבודים ואף לא התפריט הכשרתי משווים הוד ועניין לטעודה; העיקר הוא — בבימוי, בחיתוך הדברים, בהיותם לבשר אחד ולרוח אחד (עם כל הבידולים והגיוונים

1. זהר שביט, החיים הספרותיים בארץ ישראל 1910-1933. המכון הישראלי לפואטיקה וסמיוטיקה על שם פורטר, אוניברסיטת תל אביב, תשמ"ג.
2. כתובים, גיליון 7, תרפ"ו.
3. א. שלונסקי, פירושים, טורים א', גיליון י"ג, 3 באוקטובר 1933.
4. שם, שם.
5. שם, שם.
6. א. שלונסקי, ההרוג העשרים ושניים. טורים, 15 באפריל 1938, (ללא חתימה, בתוך המדור "טור ראשון").
7. א. שלונסקי: מכתב ליעקב פייכמן. ארכיון שלונסקי, אוניברסיטת תל אביב.
8. שם, שם.

משורר כעתונאי

בעתונות היומית, ובשיעור מרובה דווקא. להפתעת רבים היה מתברר מתוך פרשת "ואלה שמות" זו, כי מוחלפת האמת: לא קוטלי-קנים ולבלדים-לשעה, ולא יחידים ונוטים-ללון בלבד, אלא דווקא אשלי רברבי שבכל דור ובכל אומה, כמעט, "פרשו מן השירה לז'ורנליזם", כניסוחו של אותו "ז'ורנליסט שפרש לשירה". אך האומנם רק "פרישה" היתה כאן, ויתור אֶלגי מתוך הכרח-שלא-יגונה, כנ"ל? מידת החום שבדבריהם אלה, ששון-הקרב שבהם, והעיקר: ניקתם הבלתי-אמצעית של הדברים הללו משורש הנשמה-יתירה של יצירתם הספרותית, ולא מן היכולת הקולמוסית בלבד, דיים להעיד על הפמליא החשובה ורבת-המנין של הסופרים הללו, כי מדחיפה פנימית יצאו ל"יורה", בלי אותה בושא של השכל הקטן, המצויה דווקא אצל מפוקפקי הכשרון הספרותי, אשר מתוך רגש של נחיתות מתאמצים הם לטשטש, ויהיימה, את שייכותם ל"מדור התחתון" הזה, והם טורחים טירחה של "פארווני" להתכחש לשייכותם הגזעית ומתחככים במזוזות הטרקלין של "אנחנו סופרים, רק סופרים!" הקשיבו ושמעתם: אי-בטחון מדבר מגרונם של המתנערים הללו, אי האמונה ביחוס עצמם — ומכאן ההכרזה המתרכבת: "פוי, ז'ורנליזם!" ולא ייתכן שיהיה בהם קור-דמיון לאותם "בעלי הביטחון", הנושאים את בדידותם לא כתעודה פרוֹפסיונלית, כסימן מסימני-ההיכר של אנשי "המעמד המשוררי", אלא כגורל שכבודו פנימה, ושדווקא הוא המעורר את הגעגועים על קונטקט חי, פשוט, בלתי-אמצעי עם כלל האדם, בחינת "לא יכרח איש כמוני". וזהו גם הכוח הדוחפם אל "הזירה היומית" הזאת, ששמה עתון, באמונתם הפנה, והמופרות אולי, כי יעוד להם גם בשער-בת-רבים, אותה אמונה שדווקא המעוזן והאצילי שבמשוררי רוסיה, א. בלוק, הפליא כל-כך לנסחה בפסוקו הידוע: "הרי זה תמיד על אותו דבר עצמו" (כעין מה שהסידים שלנו מבטאים במימרתם "ישראל ואורייתא חד הוא"). היה לו לבעל ה"תרי אנפין" הזה, בעל "הגבירה הנאוה" מזה וה"שנים-עשר" מזה, מין חוש ששי מופלא עד כדי חולניות לראות את החטא הקדמון שבכדילות זו, שמבדיל האמן בינו לבין החולין, ולנחש את האסון המוכרח לבוא בתוצאותיה. כי הוא היה לא רק תלמידו של פושקין, אשר גם על ירושתו העתונאית שוקדים הרבה כעל אוצר מקוטע אבל בלום, אלא בעיקר תלמידו של דוסטויבסקי, ש"יומנו של הסופר" שלו הוא חוליה אורגנית, הכרחית, בשרשרת יצירתו הכללית, — כי: "הרי זה תמיד, תמיד, תמיד על אותו דבר עצמו". כי: הנושא הוא לא רק שאלת השתתפות או אי-השתתפותו של משורר בעתון יומי. השאלה היא הרבה יותר רחבה, ועניין זה הוא רק פרט קטן בה. השאלה היא: היאך מתיחס המשורר ליצירתו — כאדם ולא רק כ"בעל-כשרון". "ז'ורנליזם" — לא רק כפשט, אלא גם כסמל.

קטע ממאמרו של א. שלונסקי "משורר במלכות הששית", שפורסם בגיליון ה-5000 של "הארץ" (27 בדצמבר 1935) וכונס בספרו "ילקוט אשלי", צרור מאמרים ורשימות, ההדיר א. ג. יפה, 1960.

מהו, באמת, יחס-הגומלין שבין המשורר לבין המלכות הששית? האומנם רק יחס של "שופרא" ו"ארעא", "פרנסוס", ו"פרנסה". — דהיינו: ויתור על גבהות מתוך הכנעה להכרח-אשר-לא-יגונה? האומנם צודקים האומרים, כי אך איבוד-עצמו הוא למשורר, ברדתו מ"שפיר" עליון אל "הדיוטה התחתונה" הזאת, אשר לפי הטמפו שלה ותכליתה, לפי כל חוקי "החרושת" שלה, אינה אלא מהומה של עשייה מבוהלת, בחינת חטוף וכתוב, חטוף ופרסם, כי חדשות לבקרים, ויום ליום יביע אומר, שכן בתי-יומה היא העתונות, קיקיון-ארעי, בליעה ופליטה, והכל מתוך רפרופיות וסיטונות, שיש בהן כדי לטשטש כל צבע-קול עצמי ולמחוק את "האני" מן "האני מאמין", כדי להחליפו ב"אנחנו"? או אולי — אדרבא! — תביעה שבלב היא למשורר, דווקא משום שימוש העיקרי בכלים מדוקדקים ומפולגים בליטושם, לעשות טראנסקריפציה לדבריו ולהשתמש גם ב"כלים הגסים" של מלכות זו, אשר הרגע הוא הנצח שלה, ודיבורה רמקולי תמיד, אלא שכנגד זה, ואולי משום כך, תהודתה גדולה מאד, והתחברות שלה עם הדור היא מהירה ובלתי אמצעית?

ואם תביעה-שבלב היא למשורר, ולא ויתור-מאונס — היש לה לעתונות, דווקא משום שמשטרה מיוחדת ותכליתה מצומצמת ושמושית מאד, עניין ואפשרות — ובאיזו מידה? — ליתן למשורר תפקיד מיוחד, או בגבולותיה אין הוא אלא גם-כן עתונאי. אבל, נאמר, בעל טעם משופר יותר, סגנון מוגבה יותר, ואולי גם בעל רעיונות עצמיים ומעמיקים יותר, אך לעצמו של דבר: רק "גם", בלי משימה מיוחדת? ואם כן, הרי יתכן מאד, שדווקא סגולות אלו הן כאותה "יותרת-היופי", אשר לפי הפתגם העממי הידוע, היא הפוסלת את ה"כלה", שכן זה טבעו, ואולי גם זה הכרח תכליתו של העתון, שהוא מותר על "היותר" ומבקש — מוכרח לבקש — את "הפחות"; ומכאן הכפיה שהוא כופה את המשורר להסתגלות — על כל פנים, ביטויית, — ולצמצום העניינים. ואם כן, אם באמת כן, — הרי זה שוב רק "שופרא" ו"ארעא".

★

אפשר היה להתחיל בצובדות היסטוריות, פשוט בפירוט-שלא-א"ב משמותיהם של סופרים, ללשונויותיהם ולתקופותיהם, אשר השתתפו